

OPAS kulttuurihyvinvointi- toiminnan arviointiin

Anita Jensen | 2020

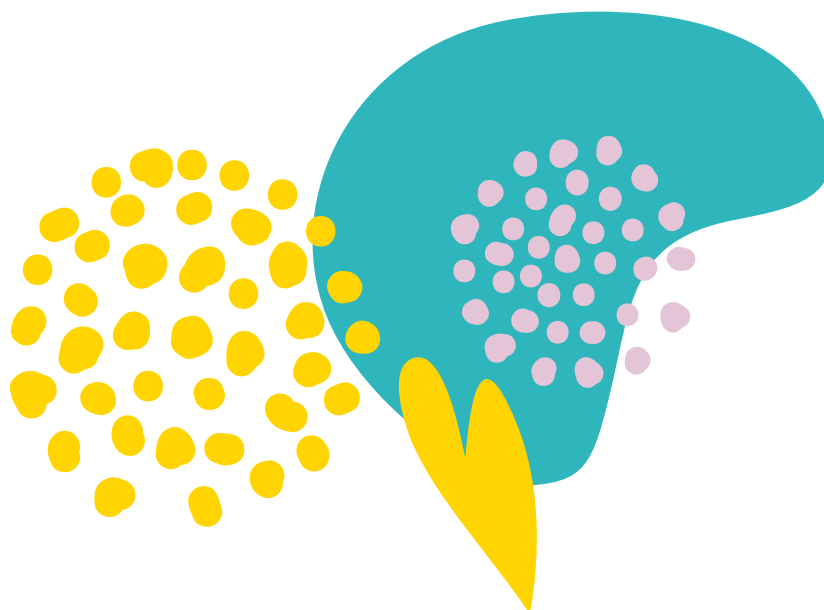

TAIKU
SYDÄN

Tämän arviointioppaan on laatinut FT, kulttuurihyvinvointistrategi (Region Skåne), vieraileva tutkija (Aalborg Universitet) Anita Jensen osana Tanskan Pohjois-Jyllannin alueen ja Aalborgin yliopiston sekä Ruotsin Skånen alueen välistä yhteistyötä.

Tausta-aineistoa opasta varten kerättiin toteuttamalla kyselytutkimus Tanskassa, Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa. Oppaan tausta-aineiston keräämisessä ovat olleet apuna valtakunnallinen taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyspiste Taikusydän sekä norjalainen kulttuurihyvinvointialan kansallinen osaamiskeskus Nasjonalt Kompetansesenter for kultur, helse og omsorg. Suuret kiitokset kaikille kyselylomakkeet täyttäneille.

Arviointioppaan suomenkielisen version on tanskankielisen alkuperäisteoksen pohjalta toimittanut Taikusydän.

Sisällys

1.	Johdanto	4
2.	Arviointiprosessi	7
3.	Kulttuurihyvinvointitoiminnan arviointi	8
4.	Arviointimenetelmät	11
5.	Arviointimittarit	14
6.	Etiikka	19
7.	Raportointi	20
8.	Tarkistuslista	22
	Viitteet	24
	Kirjallisuutta, arviointioppaita ja englanninkielisiä verkkosivustoja	26
	Liite 1: Esimerkkejä kvalitatiivisista menetelmistä	27
	Liite 2: Esimerkkejä kvantitatiivisista menetelmistä	28
	Liite 3: Esimerkkejä monimenetelmällisyydestä	29
	Liite 4: Esimerkkejä taidelähtöisistä menetelmistä	30

1. Johdanto

Yhä useammin todetaan, että taiteella ja kulttuurilla, muun muassa musiikilla, tanssilla, teatterilla, kuvataiteella, runoudella ja kirjallisuudella, on mahdollista edistää terveyttä ja hyvinvointia. Jotta voidaan panostaa taide- ja kulttuuritoimintaan ja toteuttaa niitä sosiaali- ja terveysalan toiminnassa tai tavoitteellisena toimintana kulttuurialalla, tarvitaan vahvaa näyttöä toiminnan tehokkuudesta, vaikutuksista ja resurssien käytöstä. Tämän oppaan tavoitteena on luoda kehys kulttuurihyvinvointihankkeiden ja -toiminnan raportoinnille sekä lisätä ymmärrystä siitä, millainen arviointi sopii erilaisiin yhteyksiin. Oppaan tavoitteena on myös mahdollistaa realististen arvioiden tekeminen sekä hankkeiden ja toiminnan vertailu Pohjoismaissa. Tähän tarvitaan yhteisiä työkaluja. Kulttuurihyvinvointitoiminnan ja -hankkeiden arviointi on tällä hetkellä Pohjoismaissa puutteellista, eikä toiminnan ja hankkeiden käyttökelpoisuudesta ja tehokkuudesta ole vertailukelpoista tietoa.

Tämä arviointiopas on tarkoitettu muun muassa seuraaville kulttuurihyvinvointitoiminnan parissa työskenteleville ammattilaisille:

- käytännön toimijat
- potilasjärjestöt
- opettajat
- rahoittajat
- kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden/-toimialojen johtajat
- kulttuuri- ja taidelaitokset
- hyvinvointi-, terveys- ja sosiaalipalveluiden/-toimialojen johtajat
- terveysyksiköt
- sosiaalityöntekijät
- tutkijat ja opiskelijat
- tutkimus- ja oppilaitokset
- muut kulttuurihyvinvointitoiminnan ja -hankkeiden kehittämisestä ja arvioimisesta kiinnostuneet.

Taiteella ja kulttuurilla on paljon potentiaalia edistää integroitua, asiakaslähtöistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä hoitoa. Taide- ja kulttuuritoimintaa käytetään ennalta ehkäisevässä työssä, terveyden edistämiseen, itsenäisen elämän tukemiseen, eri kohderyhmien fyysisten, henkisten ja sosiaalisten tarpeiden täyttämiseen sekä kuntoutuksessa, pitkäaikaisessa hoidossa ja kivun lievityksessä. Vaikka toiminnasta on yhä enemmän näyttöä, se ei aina ole niiden ulottuvilla, jotka ovat vastuussa aloitteiden käynnistämisestä tai kehittämisestä. Taide- ja kulttuuritoiminta ja interventiot voivat olla monitahoisia, ja arviointityössä käytetään taiteen aloilta, humanistisista tieteistä, yhteiskuntatieteistä ja terveystieteistä peräisin olevia menetelmiä.

Taiteilijoilla, terveydenhuollon ammattilaisilla, päätöksentekijöillä, taloustieteilijöillä ja tutkijoilla on erilaisia näkökulmia ja lähestymistapoja tehokkuuden, vaikutusten ja arvon osoittamiseen. Taiteilijoiden ja kulttuuriorganisaatioiden mielestä voi olla haastavaa ”suunnistaa arviointiympäristössä”, päästä sisälle kieleen ja kyetä tuottamaan sellaista näyttöä ja tuloksia, joiden avulla voidaan varmistaa, että heidän hankkeitaan ymmärretään, ne saavat rahoitusta ja niistä tulee kestävää toimintaa. Toisaalta myös sosiaali- ja terveydenhuollossa työskentelevien voi olla haastavaa luoda puitteet taiteellisten prosessien ja ilmaisun erityisyyden ja ainutlaatuisuuden arvioinnille. Tämän arviointioppaan tavoitteena on lisätä ymmärrystä sellaisen toiminnan arvioinnista, jossa taiteen ja kulttuurin avulla pyritään edistämään terveyttä ja hyvinvointia. Lisäksi tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, miten taide- ja kulttuuri-toimintaan osallistuminen on yhteydessä hyvinvointiin ja terveyteen.

Arviointioppaan tarkoituksena on:

- keskittyä kulttuurihyvinvointihankkeiden arviointiin
- välittää tietoa keskeisistä arviointiin liittyvistä ohjeista ja periaatteista kulttuurihyvinvointialalla
- toimia inspiraationa arvioinnin toteuttamiselle.

1.1 Arviointioppaan tausta

Opasta varten Tanskassa, Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa tehtiin kyselytutkimus, jonka kysymykset olivat tanskaksi, ruotsiksi ja englanniksi. Kyselytutkimuksen tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä ja saada yleiskuva siitä, mitä kokemuksia ja tarpeita pohjoismaisilla kulttuurihyvinvointialan toimijoilla oli arvioinnin suhteen. Tietoja kerättiin Tanskassa, Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa joulukuun 2019 ja helmikuun 2020 välisenä aikana. Tiedonkeruussa avustivat suomalainen taiteen ja hyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste Taikusydän ja norjalainen kulttuurihyvinvointialan kansallinen osaamiskeskus Nasjonalt Kompetansesenter for kultur, helse og omsorg. Kyselyyn vastasi yhteensä 124 pohjoismaista kulttuurihyvinvointialan toimijaa. Kerätty kyselyaineisto toimii tämän arviointioppaan pohjana.

Kyselyaineiston analysoinnin perusteella voidaan päätellä, että kulttuurihyvinvointitoiminta on moninaista ja monitahoista toimintaa ja sen arvioiminen on haastavaa. Lisäksi kulttuurihyvinvointiala on monitieteinen: toimijoiden taustalla olevat tieteelliset paradigmat ovat usein erilaisia, ja toimijoilla on näin ollen erilainen lähestymistapa arviointiprosessiin. Havaittavissa on myös, että usein on epäselvää, mihin arvioinnissa tulisi keskittyä. Vieläkin haastavampaa on se, miten työhön tulisi ryhtyä. Monet vastaajat totesivat, että opas, joka tarjoaisi tukea arviointityössä, auttaisi heitä eteenpäin kulttuurihyvinvointitoiminnan ”tehokkuuden” osoittamisessa.

Tarkempaa tietoa kyselystä ja sen tuloksista on täällä:

https://www.musikterapi.aau.dk/digitalAssets/825/825711_kultur_og_sundhed_evalueringsguide_rapport.pdf

1.2 Arviointioppaan rakenne

Opas jakautuu kahdeksaan osaan. Oppaan käytännön hyödyistä kiinnostuneiden kannattaa keskittyä erityisesti lukuihin 2, 5, 6, 7 ja 8 sekä liitteisiin.

Johdannon lisäksi oppaassa on seitsemän osaa:

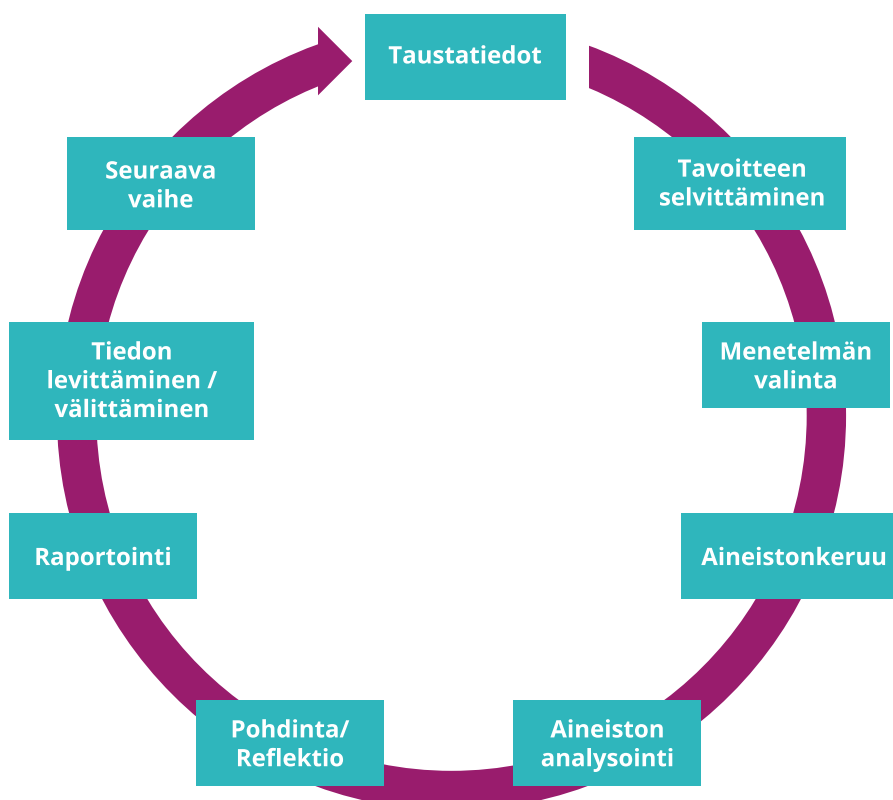
1. **Arviointiprosessia** käsittelevässä luvussa esitetään yleiskatsaus arviointiin liittyvästä prosessista kokonaisuudessaan.
2. **Kulttuurihyvinvointitoiminnan** arviointia käsittelevässä luvussa kuvataan kulttuurihyvinvointialaan liittyvää arviointia sekä arvioinnin ja tutkimuksen välistä eroa.
3. **Arviointimenetelmiä** käsittelevässä luvussa annetaan esimerkkejä menetelmistä ja tarkastellaan erilaisten menetelmien etuja ja haasteita.
4. **Arviointimittareita** käsittelevässä luvussa esitellään erilaisia arviointiin tarkoitettuja työkaluja.
5. **Etiikkaa** käsittelevässä luvussa keskitytään arvioinnin toteuttamiseen liittyviin tärkeisiin eettisiin pohdintoihin.
6. **Raportointia** käsittelevässä luvussa perehdytään tulosten esittelyyn.
7. **Tarkistuslista** sisältää luettelon ja yleiskatsauksen arviointiprosessista vaiheittain.

2. Arviointiprosessi

Arvioinnin valmisteluvaihe voi olla vaativa. Tarkoituksena on saada yleiskuva koko arvioinnista, valmistella arviointia ja kehittää sen muotoa. Valmisteluvaiheeseen kuuluu aiheeseen liittyvään, olemassa olevaan materiaaliin tutustuminen ja arviointimenetelmän valinta. Valmisteluvaiheeseen kannattaa käyttää aikaa; mitä tarkemmin arviointiprosessia pystytään suunnittelemaan etukäteen, sen parempi. Suunnittelussa on kuitenkin oltava avoin muutoksille ja huomioitava myös arvioinnin aikana esiin nouseva arvioinnin kohdetta tai arviointiprosessia koskeva uusi informaatio. Alla esitetään yleiskatsaus koko arviointiprosessista.

1. Taustatiedot: Mikä on arvioinnin konteksti?
2. Tavoitteen selvittäminen: Arvioinnin tavoite on keskeinen kysymys.
3. Menetelmän valinta: Riippuu arvioinnin tavoitteesta, kohderyhmistä ja toteutettavasta toiminnasta.
4. Aineiston kerääminen: Prosessi riippuu valitusta menetelmästä.
5. Aineiston analysointi: Mitä analyysimenetelmiä käytetään? Mitä tulokset kertovat?
6. Pohdinta/reflektio: Voitaisiinko jotain tehdä toisin tai parantaa?
7. Raportointi: Missä muodossa raportti julkaistaan? Mitä se sisältää?
8. Tiedon levittäminen/välittäminen: Riippuu ensisijaisesti siitä, mikä on arvioinnin tavoite ja keitä vastaanottajat ovat.
9. Seuraava vaihe: Miten opittuja asioita käytetään uusia hankkeita ja uutta toimintaa kehitettäessä?

Arviointiprosessia kuvataan tarkemmin **sivulla 22 olevassa tarkistuslistassa.**

3. Kulttuurihyvinvointitoiminnan arviointi

Arvioinnin tarkoituksena on mitata tai arvioida, onko jokin toimi ollut tehokas tai onko sillä ollut vaikutusta – onko se tuonut muutosta ja miten tämä muutos on saavutettu. Kannattaako siitä mahdollisesti tehdä pysyvää tai toistuvaa toimintaa? Arvioinnin tarkoituksena on myös saada käsitys siitä, mikä toimi hyvin, mikä ei toiminut kovinkaan hyvin ja mitä haasteita ilmeni. Perusteellinen arviointi keskittyy sekä toimintaan ja sen mahdollisiin vaikutuksiin että tuleviin kehitysmahdollisuuksiin. Arviointi toimii samalla laadunvalvontana (tapa mitata ja osoittaa toimien vaikutukset) sekä välineenä toiminnan tehokkaaseen organisointiin. Arvioinnin tulee antaa käsitys siitä, miten jokin toiminta kytkeytyy tuotoksiin ja tuloksiin tai miten toiminnan vaikutuksia voidaan kuvata ja ymmärtää.

Kulttuurihyvinvointitoiminta on konteksteiltaan ja laajuudeltaan moninaista, ja tästä johtuen toiminnan arviointia koskevien yhteisten suuntaviivojen laatimista pidetään erittäin haastavana. Perusteellisen arvioinnin hyöty kuitenkin aliarvioidaan usein. Pienenkin ryhmän arvioinnista voi olla hyötyä, jos siihen valmistaudutaan järkevällä tavalla. Tanskan terveyshallituksen (Sundhedsstyrelsen) (2006) mukaan arviointi tarkoittaa *”jonkin toimen arvon arviointia. Arvioinnin tarkoituksena on mitata tai arvioida toimeen liittyvää prosessia ja/tai toimen tehokkuutta”*¹.

3.1 Miksi kulttuurihyvinvointihankkeita arvioidaan?

Arviointi on luonnollinen, tietoa antava, pohdintaan/reflektioon ja kehittämiseen perustuva sykli. Arvioinnin avulla voidaan saada yleiskuva siitä, onko hankkeen tavoitteet saavutettu kaikkien työssä mukana olleiden osalta. Lisäksi arviointi voi auttaa kulttuurihyvinvointialan ammattilaisia ymmärtämään paremmin käytännön lähestymistapojaan, kehittämään niitä sekä varmistamaan, että kyseiset lähestymistavat eivät ole haitallisia osallistujille. Arvioinnin avulla voidaan myös löytää vastaus esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin: Toimiko yhteistyö eri toimijoiden kanssa hyvin? Voidaanko jotain tehdä toisin? Mitä hankkeesta on opittu? Lisäksi arviointi voi auttaa organisaatioita ja instituutioita kehittämään ja parantamaan käytäntöjään osallistujien tarpeista saadun tiedon pohjalta sekä tuomaan selvemmin esiin myönteiset vaikutukset hyvinvointiin ja terveyteen.

3.2 Mitä erityistä kulttuurihyvinvointialalla on arvioinnin kannalta?

Kulttuurihyvinvointiala on monitieteinen, ja sillä toimii erilaisista koulutus-taustoista tulevia ammattilaisia. He tuovat mukanaan erityistä tietoa ja kokemusta

¹ Tehokkuus on ymmärrettävä laajasti: onko toimi ollut hyvä/huono, onko sillä ollut vaikutusta ja onko se saavuttanut tavoitteensa?

hankkeiden arviointiin. Karkeasti yleistettynä esimerkiksi terveystalouden näkökulmasta arviointi tapahtuu usein kvantitatiivista lähestymistapaa noudattaen eli kyselylomakkeiden ja -tutkimusten avulla, kun taas humanistisilla aloilla hankkeita arvioidaan kvalitatiivisesta näkökulmasta esimerkiksi haastattelujen, tapaustutkimuksen ja havainnoinnin avulla. On kuitenkin olemassa myös paljon esimerkkejä siitä, miten humanistisilla aloilla sovelletaan kvantitatiivisia lähestymistapoja ja miten terveystaloudella käytetään kvalitatiivisia menetelmiä.

Kulttuurihyvinvointialalla on myös erilaisia intressejä sen suhteen, mitä arvioidaan. Hankkeissa on usein kyse paitsi osallistujien henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin ja terveyteen kohdistuvista vaikutuksista myös siitä, mitä vaikutuksia kohdistuu taiteilijan luoviin käytäntöihin, työympäristöön ja eri toimijoiden väliseen yhteistyöhön.

Alla olevassa taulukossa esitellään joukko yleisiä aihealueita, joihin kulttuurihyvinvointialaa koskevassa arvioinnissa voidaan keskittyä. Arvioinnissa voidaan siis keskittyä monenlaisiin hankkeen osiin: niin organisaation kehitykseen, järjestelmiin, yhteistyöhön kuin osallistujiin kohdistuviin vaikutuksiin sekä näiden erityisiin osa-alueisiin.

Vaikutukset keihin/mihin	Painopisteet
Osallistujat	<ul style="list-style-type: none"> • Mielensterveys • Fyysinen terveys • Yhteisyyden kokemus • Yksinäisyys • Sosiaalinen pääoma
Ohjelma/hanke	<ul style="list-style-type: none"> • Kehitysmahdollisuudet • Ohjelman/hankkeen parantaminen • Menetelmät • Kestävyys
Budjetti	<ul style="list-style-type: none"> • Taloudellinen arvo • Rahoitus • Resurssien/varojen kohdentaminen • Kokonaisbudjetti
Työntekijät	<ul style="list-style-type: none"> • Mielensterveys • Fyysinen terveys • Ammatillinen kehitys • Työhyvinvointi • Työympäristö • Yhteistyökyky • Viestintätaidot
Yhteistyö	<ul style="list-style-type: none"> • Viestintä • Yhteistyön kehittäminen • Roolit ja vastuut • Sisäinen/ulkopuolinen

3.3 Mikä on arvioinnin ja tutkimuksen ero?

Kysymys tutkimuksen ja arvioinnin välisestä erosta nousee usein esiin. Tutkimuksen ja arvioinnin välillä on paljon yhtäläisyyksiä ja päällekkäisyyksiä, joten rajanveto näiden välillä ei ole kovin yksinkertaista. Tutkimus ja arviointi ovat kuitenkin eri asioita; eroja voidaan tunnistaa muun muassa niiden muodoissa, tavoitteissa ja sisällöissä.

Tutkimus

Tutkimus on tutkijoiden ja asiantuntijoiden harjoittamaa järjestelmällistä, loogista ja rationaalista toimintaa, jonka tarkoituksena on lisätä/tuottaa tietoa eri aloilta. Tätä tietoa käytetään myöhemmin kehitettäessä sovelluksia, interventioita ja välineitä, jotka voivat parantaa elämäämme. Tutkimusta voidaan tehdä hypoteesien, väittämien tai asiantuntijoiden aiemman työn todistamiseksi tai uusien teorioiden kehittämiseksi ja uuden faktatiedon saamiseksi/tuottamiseksi. Kaiken tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on ihmiskunnan tietämyksen lisääminen. Ihmiskunnan tietämyksen lisääminen on aina hyödyllistä riippumatta siitä, onko kyse perustutkimuksesta vai soveltavasta tutkimuksesta. Uuden tiedon tuottamista koskevat tiukat säännöt, joita on noudatettava.

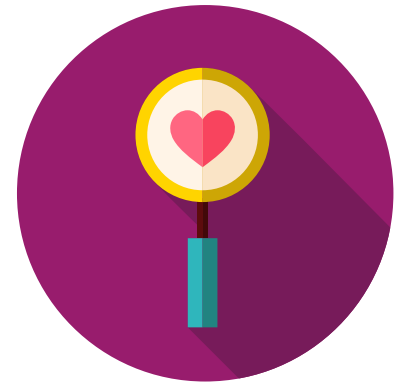
Arviointi

Arviointi on menettely, jonka avulla pyritään parantamaan yksittäisten henkilöiden, ryhmien, ohjelmien, politiikkojen ja jopa hallitusten suorituksia tai tehokkuutta eri puolilla maailmaa. Arviointi merkitsee arvion tekemistä. Minkä tahansa arviointivälineen tarkoituksena on vastata järjestelmän tai yksilön tehokkuutta koskeviin kysymyksiin. Ainoastaan puolueettoman arvioinnin avulla voidaan selvittää, onko jokin ohjelma tehokas vai tehoton. Arviointi on väline, jonka tavoitteena on selvittää, kuinka hyvä jokin toimi/ohjelma on ja mitä tehokkuuden parantamiseksi on tehtävä. Arvioinnin keskeisenä tavoitteena on tarkastella tiettyä toimintaa tai toimea ilman, että uuden tietämyksen tuottamisessa on välttämättä noudatettava tiukkoja tutkimussääntöjä.

Tutkimuksen ja arvioinnin ero

- Sekä tutkimus että arviointi lisäävät tietämystämme. Arviointi voi johtaa muutoksiin, jotka tuovat parannusta tiettyihin toimiin, kun taas tutkimuksen pääasiallisena tarkoituksena on tuottaa yleistettävissä olevaa tietoa, todistaa jotain ja/tai tutkia jotain perusteellisesti tai löytää uusia näkökulmia johonkin.
- Tutkimusta tehtäessä pienestä näytteestä saatuja tuloksia pyritään yleistämään suureen osaan väestöstä. Arviointia suoritetaan puolestaan erityisissä tilanteissa tai olosuhteissa, ja sen tuloksia sovelletaan vain kyseiseen tilanteeseen.
- Arviointi antaa päättäjille mahdollisuuden tehdä arvioiden pohjalta muutoksia tehokkuuden parantamiseksi.

4. Arviointimenetelmät

Tässä luvussa esitellään erilaisia menetelmiä, joita voidaan käyttää arviointityössä. Lähtökohtana on, että näitä ohjeita käytetään arviointityössä eikä tutkimuksessa, sillä se edellyttäisi laajempaa näkökulmaa ja paljon monitahoisempaa selvitystä.

4.1 Kvalitatiiviset menetelmät

Kvalitatiivisten lähestymistapojen tarkoituksena on ymmärtää jotain syvällisesti ja ymmärtää subjektiivisia, yksilöllisiä kokemuksia. Kyseessä on yhteisnimitys useille erilaisille tutkimusmenetelmille, joita ovat esimerkiksi teemahaastattelut, osallistuva havainnointi ja fokusryhmahaastattelut. Kvalitatiivisen lähestymistavan avulla voidaan näin ollen saada tietoa asioista, joita on useimmiten vaikea ilmaista määrällisesti ja mitata numeroin. Kvalitatiivinen menetelmä on useimmiten induktiivinen, konstruktivistinen ja tulkitseva, ja tällaista menetelmää käyttämällä voidaan saavuttaa suuri sisäinen validiteetti. Kvalitatiivisen lähestymistavan avulla voidaan muun muassa selvittää koettuja vaikutuksia ja saada monivivahteinen käsitys asiasta.

Kvalitatiivisten menetelmien etuja ovat seuraavat:

- Keskittyminen muutamiin henkilöihin tai kohteisiin antaa mahdollisuuden syventyä aiheeseen.
- Tutkimuksessa voidaan saada monivivahteisia tuloksia.

Kvalitatiivisten menetelmien haasteita ovat seuraavat:

- Tulokset voivat olla pahimmassa tapauksessa harhaanjohtavia, koska ne eivät ole edustavia vaan subjektiivisia.
- Tutkimus vie aikaa.

Liitteessä 1 sivulla 27 on **esimerkkejä kvalitatiivisista menetelmistä.**

4.2 Kvantitatiiviset menetelmät

Kvantitatiivisten menetelmien tarkoituksena on yleisesti ottaen saada yleiskuva asiasta ja mitata "objektiivisia" vaikutuksia.

Tällaisia menetelmiä ovat muun muassa kyselytutkimukset, fysiologiset mittaukset, rekisteripoinninnat ja kyselylomaketutkimukset. Kyselytutkimusten tavoitteena on hankkia määrällistä tietoa populaatioista esittämällä kysymyksiä, joihin vastataan usein lomakehaastattelujen tai itse täytettävien

kyselylomakkeiden avulla. Kvantitatiivisen lähestymistavan avulla voidaan saada tietoa asioista, joita voidaan mitata ja ilmaista numeroin.

Kvantitatiivista menetelmää käyttämällä saavutetaan usein suuri ulkoinen validiteetti, ja tulosten yleistettävyys on usein parempi kuin kvalitatiivista lähestymistapaa sovellettaessa, koska kohderyhmä voi olla suuri. Menetelmän heikkoutena on kuitenkin, että asiasta ei ole mahdollista saada syvällistä ja monivivahteista tietoa.

Kvantitatiivisen arvioinnin etuja voivat olla seuraavat:

- Tulokset ovat varmemmin yleistettävissä henkilöiden tai kohteiden suuren määrän ansiosta.
- Vie vähemmän aikaa.
- Numeeriset tulokset helpottavat tietojen vertailua.

Kvantitatiivisen arvioinnin haasteita voivat olla seuraavat:

- Aiheeseen on vaikea syventyä tällaista menetelmää käytettäessä.
- Tilastollisia tutkimuksia varten tarvitaan tietty määrä osallistujia.

Liitteessä 2 sivulla 28 on **esimerkkejä kvantitatiivisista menetelmistä.**

4.3 Monimenetelmällisyys

Monimenetelmällisyys tarkoittaa erilaisten kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten menetelmien yhdistämistä. Monilla kulttuurihyvinvointihankkeilla on useita tavoitteita, ja arvioinnissa esitettävät kysymykset voivat edellyttää sekä kvantitatiivisten että kvalitatiivisten menetelmien hyödyntämistä. Erilaisia menetelmiä yhdistämällä tavoitteena on saada vastauksia kysymyksiin, jotka ovat sekä laaja-alaisia että syvällisiä. Esimerkiksi käyttämällä ”ennen ja jälkeen” kyselylomaketta voidaan selvittää kvantitatiivisesti, ovatko osallistujat havainneet muutosta hyvinvoinnissa tai terveydessä. Kvalitatiivisten haastattelujen avulla saadaan syvälinen käsitys kyseisestä itse koetusta muutoksesta sekä siitä, millaiseksi taide- ja kulttuuritoiminta on koettu. On hyvä huomioida, että tällaisten arviointien tekeminen kestää kauemmin, ja siihen tarvitaan myös enemmän resursseja.

Monimenetelmällisen arvioinnin etuja:

- Tuloksia voidaan tarkastella useista näkökulmista.
- Laajapohjaisuus toteutuu paremmin.

Monimenetelmällisen arvioinnin haasteita:

- Saatuja tuloksia on tulkittava hyvin huolellisesti.
- Tulokset voivat olla vertailukelvottomia, koska ne perustuvat erilaisiin paradigmoihin.
- Tietojen kerääminen ja analysointi vievät aikaa.

Liitteessä 3 sivulla 29 on **esimerkkejä monimenetelmällisyydestä.**

4.4 Taidelähtöiset menetelmät

Taidelähtöisellä arvioinnilla tarkoitetaan eri taidemuotojen taiteellisen prosessin ja taiteellisen ilmaisun järjestelmällistä käyttöä ensisijaisena keinona ymmärtää ja tutkia osallistujien kokemuksia. Tällaisen lähestymistavan voidaan katsoa täydentävän muita, perinteisempiä menetelmiä. Sen taustalla on näkemys siitä, että elämä ja kokemukset maailmasta ovat monimuotoisia ja että taide tarjoaa aistihavaintoihin ja tunteisiin sekä älyllisiin reaktioihin perustuvia tapoja tuntea maailmaa.

Ala kehittyi jatkuvasti, ja tutkijat ja arvioijat ovat kehittäneet erilaisia tapoja käyttää taideprosessien sallimia tai mahdollistamia tulkinnallisia ja viestinnällisiä työkaluja. Niitä ovat muun muassa tavat tallentaa prosesseja ja sanallista ilmaisua sekä tutkia ja arvioida ongelmia niin fyysisillä kuin diskursiivisilla tavoilla. Tavoitteena on myös kyetä havaitsemaan ja ilmaisemaan epäselvyyksiä ja monimutkaisuuksia, jalostaa ideoita yhdessä, muuttaa käsityksiä ja tuoda uusia vivahteita arviointityöhön. Yhteistä näille monille erilaisille lähestymistavoille on esteettisten reaktioiden mukanaolo.

Taidelähtöisten arviointimenetelmien etuja:

- Luovat ja taidelähtöiset menetelmät voivat olla hyödyllisiä, kun tarkoituksena on vastata kysymyksiin, joihin ei voi (tai ei ainakaan voi kokonaan) vastata perinteisten kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten menetelmien avulla.
- Luovat ja taidelähtöiset menetelmät ovat osallistavia.

Taidelähtöisten arviointimenetelmien haasteita:

- Menetelmien tuottama tieto ei ole yhtä "kouriintuntuvaa" ja "vankkaa" kuin perinteisten arviointimenetelmien tuottama tieto, jonka objektiivisuutta, luotettavuutta ja paikkansapitävyyttä voidaan testata.
- Osallistajat voivat suhtautua epäröivästi taiteellisiin/luoviin aktiviteetteihin.
- Vaikutusten osoittaminen/mittaaminen on vaikeaa.

Liitteessä 4 sivulla 30 on **esimerkkejä taidelähtöisistä menetelmistä.**

5. Arviointimittarit

Tässä luvussa esitellään ensisijaisesti mittareita, jotka on validoitu kaikissa Pohjoismaissa ja ne ovat saatavilla kaikilla pohjoismaisilla kielillä. Näitä vaatimukset täyttäviä mittareita ei kuitenkaan ole paljon. Tämän vuoksi tarkastelua on täydennetty muilla mittareilla, joita ei välttämättä ole validoitu kaikissa maissa tai joita ei ole saatavilla kaikilla pohjoismaisilla kielillä.

Jäljempänä olevat mittarit on näin ollen otettu mukaan sen perusteella, että ne ovat käytettävissä yhdellä tai useammalla pohjoismaisella kielellä, niitä voi käyttää maksutta ja niiden käyttö ei edellytä asiantuntemusta tai koulutusta.

5.1 Hyvinvoinnin ja elämänlaadun mittareita

Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (S) WEMWBS

Hyvinvoinnin mittaamiseen voidaan käyttää Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scale -mittaria ((S)WEMWBS). Mittarin tarkoituksena on tarkastella hyvinvointia laajasti, muun muassa affektiivis-emotionaalisia seikkoja, kognitiivista ulottuvuutta ja psykologista toimintakykyä. Mittariin kuuluu seitsemän kohtaa, joihin vastataan 1:stä (ei koskaan) 5:een (koko ajan) ulottuvalla Likertin asteikolla. Esitettyjä väittämiä ovat muun muassa "Olen tuntenut itseni toiveikkaaksi tulevaisuuden suhteen" ja "Olen tuntenut läheisyyttä toisiin ihmisiin". Mittari keskittyy kokonaan positiiviseen mielenterveyteen, muun muassa positiivisiin tunteisiin, tyydyttäviin sosiaalisiin suhteisiin ja hyvään toimintakykyyn. Mittari on validoitu käytettäväksi monenlaisilla maantieteellisillä alueilla, eri kielillä ja eri kulttuuriyhteyksissä, erilaisissa paikoissa (esimerkiksi työpaikat, koulut ja terveyspalvelut) sekä hyvinvoinnin mittaamiseen luovassa toiminnassa (esimerkiksi taide ja käsityö, puutarhanhoito ja kävelyryhmät).

Mittari on validoitu Tanskassa (Koushede et al., 2019), Norjassa (Smith et al., 2017) ja Ruotsissa (Haver et al., 2015; Ringdal et al., 2017), ja se on käännetty tanskaksi, suomeksi ja ruotsiksi.

Lisätietoa:

<https://warwick.ac.uk/fac/sci/med/research/platform/wemwbs/about/>

Mittari on käännetty suomeksi, ja sen käyttöä hallinnoi THL:n Mielenterveysyksikön mielenterveyden edistämisen tiimi. Lisätietoa mittarista ja luvan hakemisesta suomenkielisen (S)WEMWBS-mittarin käyttöön:

<https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen/positiivinen-mielenterveys>

Mittarista on olemassa myös pidempi 14-osainen versio, joka on myös suomennettu.

WHO-5-hyvinvointiasteikko

WHO-5 on viidestä yksinkertaisesta, ei-invasiivisesta kysymyksestä koostuva kyselylomake, joka keskittyy vastaajien subjektiiviseen hyvinvointiin. Asteikko on pätevä käytettäväksi sekä masennuksen seulontavälineenä että tulosmittarina kliinisissä tutkimuksissa, ja sitä on hyödynnetty menestyksekkäästi lukuisilla tutkimusaloilla (Topp et al., 2015). WHO-5 on kehitetty Tanskassa, joten sitä on pääasiassa käytetty ja se on validoitu tanskalaisessa kontekstissa (Region Hovedstaden Psykiatri, 2017, Nielsen et al., 2017). WHO-5 toimii saatujen kokemusten mukaan pätevänä mittarina 16 vuotta täyttäneillä henkilöillä (Psykiatrifonden, 2014).

WHO-5-asteikko on käännetty tanskaksi, suomeksi, norjaksi ja ruotsiksi, ja se on validoitu Tanskassa (Topp et al., 2015) ja Ruotsissa (Löve et al., 2014).

Lisätietoa:

<https://www.psykiatri-regionh.dk/who-5/who-5-questionnaires/Pages/default.aspx>

Sivustolta löytyy linkki suomenkieliseen kyselylomakkeeseen:

https://www.psykiatri-regionh.dk/who-5/Documents/WHO5_Finnish.pdf

EQ-5D3L

EQ-5D on kahden sivun mittainen yksinkertainen kyselylomake, jolla mitataan terveyteen liittyvää elämänlaatua viidellä ulottuvuudella (liikkuvuus, itsehoito, päivittäiset toiminnot, kipu/epämukavuuden tunne ja ahdistuneisuus/masennus). Saatavilla on perusversio mittarista, EQ-5D-3L. Vastaaja voi täyttää lomakkeen nopeasti tutkimuksen tai haastattelun yhteydessä. Lomake soveltuu hyvin henkilöille, joilla on paljon erilaisia terveydellisiä ongelmia. Saatava yhteispistemäärä kuvaa terveydentilaa yksinkertaisena indeksi-arvona välillä 0 (huonoin mahdollinen terveydentila) ja 100 (paras mahdollinen kuviteltavissa oleva terveys).

Kyselylomake on saatavilla tanskan, suomen, norjan ja ruotsin kielellä, ja se on validoitu Tanskassa (Wittrup-Jensen et al., 2009), Suomessa (Ohinmaa & Sintonen, 1999) ja Ruotsissa (Burström et al., 2017). Mittarin käyttö edellyttää rekisteröitymistä mittarin kotisivuilla.

Lisätietoa:

www.euroqol.org

Taidelähtöiset arviointityökalut

Arts Observational Scale (ArtsObs) on monimenetelmällisyyteen perustuva työkalu esittävän taiteen aktiviteettien arviointiin terveydenhuollon ympäristöissä. Osallistujien ei tarvitse täyttää lomakkeita, vaan arviointilomakkeen täyttää havainnoija. Menetelmää voidaan siksi pitää ei-invasiivisena.

Suosituksena on, että havainnoija lukee työkalua koskevan oppaan yhdessä arviointilomakkeen kanssa sekä tekee testin ennen lomakkeen käyttöä todellisessa tilanteessa.

Työkalun on kehittänyt CW+ (Charity of Chelsea and Westminster Hospital NHS Foundation Trust), ja se on validoitu Isossa-Britanniassa (Fancourt & Poon, 2016). Se on saatavilla vain englannin kielellä.

Lisätietoa:

https://www.researchgate.net/publication/283336524_Validation_of_the_Arts_Observational_Scale_ArtsObs_for_the_evaluation_of_performing_arts_activities_in_health_care_settings

5.2 Lapsille ja nuorille suunnatun toiminnan mittarit

Strengths and difficulties questionnaire (SDQ)

Lasten ja nuorten mielenterveyttä voidaan mitata vahvuudet ja vaikeudet -kyselyn (Strengths and difficulties questionnaire, SDQ) avulla. Kyselylomakkeessa on 25 peruskysymystä, joita voidaan täydentää lisäkysymyksillä. Kyselystä on eri versioita eri kohderyhmille (pikkulapset, koululaiset ja nuoret), ja kysymysten muotoilu vaihtelee sen mukaan, mille kohderyhmälle lomake on suunnattu. SDQ-kysely on validoitu pohjoismaisessa kontekstissa, ja sitä on käytetty useissa tutkimuksissa (Obel et al., 2004). Kyselylomake on helposti saatavilla, ja sen voi ladata maksutta. Lomake on käännetty tanskaksi, suomeksi, islanniksi, norjaksi ja ruotsiksi.

Lisätietoa:

<http://sdqinfo.org/a0.html>

<http://sdqinfo.org/py/sdqinfo/b3.py?language=Finnish>

Mental Health Continuum Short Form, MHC-SF

Mental Health Continuum Short Form (MHC-SF) perustuu useisiin mielenterveyttä koskeviin mittareihin. Mielenterveys ja mielenterveyden häiriöt eivät ole toisensa poissulkevia. On hyvin mahdollista, että henkilö saa suuren pistemäärän mielen-terveyden osalta ja silti hänellä on jokin mielenterveyden häiriö (Keyes, 2002).

MHC-SF-mittaristo mittaa kolmea hyvinvoinnin ulottuvuutta: emotionaalinen, toiminnallinen (sosiaalinen) ja psyykinen hyvinvointi. Arvio riippuu siitä, onko henkilöllä yksi tai useampi oire näiden kolmen ulottuvuuden mukaan mitattuna. Oireiden määrän perusteella määräytyy, onko henkilöllä hyvä vai heikko mielenterveys. Henkilöt, joiden mielenterveys on hyvä, ovat "kukoistavia" (flourishing), ja henkilöt, joiden mielenterveys on heikko, ovat "riutuvia" (languishing). Näiden väliin jäävät henkilöt, joiden mielenterveys on kohtalainen (Keyes, 2002).

MHC-SF-mittaristoa on käytetty 12–18-vuotiaiden lasten ja nuorten mutta myös aikuisten mielenterveyden mittaamiseen. Mittaristo on käännetty tanskaksi, suomeksi ja ruotsiksi.

Lisätietoa:

<https://www.aacu.org/sites/default/files/MHC-SFEnglish.pdf>

KIDSCREEN

KIDSCREEN on kyselylomake, joka on tarkoitettu 8–18-vuotiaiden lasten ja nuorten terveyteen liittyvän hyvinvoinnin mittaamiseen. Mittarien avulla arvioidaan lasten ja nuorten subjektiivista terveyttä ja hyvinvointia, ja niiden teemoina ovat lapsen tai nuoren fyysinen hyvinvointi, psyykinen hyvinvointi, mieliala ja tunteet, näkemys itsestä, itsenäisyys, perhesuhteet ja kotielämä, ystävät ja sosiaalinen tuki, kouluympäristö ja kiusaaminen sekä taloudelliset voimavarat. Mittarit on kehitetty sekä terveiden että kroonisesti sairaiden 8–18-vuotiaiden lasten ja nuorten itseraportointivälineeksi. KIDSCREEN-kyselylomakkeet ovat saatavana sekä lapsille ja nuorille tarkoitettuna versiona että vanhemmille tarkoitettuna versiona. Vastauksista voidaan laskea pistemäärä, ja kustakin maasta on saatavissa t-arvot ja prosentit ositettuna iän ja sukupuolen mukaan.

Kyselylomake on käännetty tanskaksi, suomeksi ja norjaksi.

Lisätietoa:

<https://www.kidscreen.org/english/questionnaires/>

5.3 Koetun stressin mittari

Cohen´ s 10-item Perceived Stress Scale

Cohenin kyselylomake sisältää kymmenen kysymystä, jotka mittaavat, missä määrin vastaaja kokee elämänsä ennakoimattomaksi, hallitsemattomaksi ja ylikuormittuneeksi. Kysymykset keskittyvät siihen, miten potilas kokee pystyvänsä hallitsemaan arkeaan (työympäristö, yksityiselämä, konfliktit, sairaudet), eivät mihinkään erityisiin seikkoihin. Kyselylomaketta käytetäänkin usein stressin arvioimiseen suurissa väestöryhmissä, koska se ei ole tarkasti rajattu koetun stressin mittari.

Kyselylomake on käännetty tanskaksi ja ruotsiksi, ja se on validoitu Tanskassa (Eskildsen et al., 2015), Norjassa (Østerås et al., 2018) ja Ruotsissa (Nordin & Nordin, 2013).

Linkki englanninkieliseen lomakkeeseen:

www.mindgarden.com/documents/PerceivedStressScale.pdf

5.4 Osallistumisen ja autonomian mittari

Impact on Participation and Autonomy Questionnaire (IPA)

Alankomaissa kehitetty IPA-kyselylomake keskittyy henkilön omaan kokemukseen autonomiasta (itseäärääminen ja päivittäisen elämän hallinta) ja osallistumisesta verrattuna riippuvuuteen henkilökohtaisesta avusta. Koska kuntoutustoimet ovat monimuotoisia ja monitahoisia prosesseja, IPA-kyselylomaketta suositellaan käytettäväksi yhdessä muiden mittareiden kanssa. IPA on yleisluonteinen mittari, jota ei ole kehitetty tietyn diagnoosin saaneille henkilöille. IPA on tarkoitettu eri tavoin kroonisesti toimintarajoitteisille aikuisille.

Mittari on validoitu Tanskassa (Ghaziani et al., 2013), Suomessa (Karhula et al., 2017) ja Ruotsissa (Lund et al., 2013), ja se on käännetty tanskaksi, suomeksi ja ruotsiksi.

Lisätietoa:

Kanelisto, K., Salminen, A.-L. IPA-kyselylomake valinnoista ja osallistumisesta jokapäiväisessä elämässä. Toimintakyvyn itsearviointimenetelmä aikuisille, joilla on fyysisiä toimintarajoitteita. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 76, 2011

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/27476>

6. Etiikka

Tärkeimpiä arvioinnin yhteydessä pohdittavia eettisiä näkökohtia ovat luottamuksellisuus, anonymiteetti, yksityisyys, suostumus sekä mahdolliset piiloon jäävät tarkoitukset. Luottamuksellisuuden ja vastaajien anonymiteetin turvaamiseen sovelletaan konkreettisia periaatteita. Käytettävissä on myös tekniikoita, joiden avulla voidaan estää vastaajien harhaanjohtaminen.

6.1 Vastaajat

Kulttuurihyvinvointihankkeisiin osallistuu usein haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä. Sekä arviointityössä että käytännössä on tärkeää pohtia, voiko arvioinnissa mukana oleville henkilöille aiheutua haittaa (henkinen stressi) tai tarpeetonta epämukavuuden tunnetta.

Yleisiä pohdintoja:

- Miten osallistujien anonymiteettia suojataan?
- Sisältyykö arviointiin keskustelua vaikeista aiheista?
- Voiko arvioinnilla olla haitallisia vaikutuksia?
- Kenen puoleen voi kääntyä, jos syntyy tilanne, jonka hoitamiseen ei ole valmistautunut?

Eriyisiä pohdintoja:

- Käytetäänkö osallistujien tekemiä taideteoksia arvioinnissa tai arvioinnin tulosten levittämisessä?
- Suostumuksen hankkiminen valokuvien ja taideteosten käyttöön hankkeen päätyttyä.

6.2 Ammattimainen lähestymistapa

Toinen etiikkaan liittyvä seikka, jota on hyvä pohtia ennen arvioinnin aloittamista, on oma eettinen suhtautuminen. American Evaluation Association (AEA) on laatinut yhdistyksen ydinarvoja kuvastavat ohjaavat periaatteet, jotka on tarkoitettu ammattimaista eettistä toimintaa koskeviksi ohjeiksi. Niihin kuuluu viisi arviointityötä ohjaavaa periaatetta:

- Asiaa tarkastellaan järjestelmällisesti, tietoon perustuen, perusteellisesti ja kontekstuaalisesti.
- Työssä noudatetaan ammattimaista lähestymistapaa.
- Arviointi suoritetaan rehellisesti ja läpinäkyvästi.
- Kunnioitetaan ihmisiä, heidän ihmisarvoaan, hyvinvointiaan ja itsearvostustaan ja otetaan huomioon kulttuuriset vaikutukset eri ryhmissä.
- Pyritään edistämään yhteistä hyvää ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta.

Lisätietoa:

<https://www.eval.org/p/cm/ld/fid=51>

7. Raportointi

Kun arvioinnista laaditaan raportti, on olennaista miettiä jo ennen arvioinnin aloittamista, kenelle arviointi on tarkoitettu.

7.1 Kenelle arviointi on tarkoitettu?

Onko arviointi tarkoitettu omaa pohdintaa/reflektiota varten? Täytetäänkö rahoittajan asettamat vaatimukset? Onko ensisijaisena tarkoituksena näyttää toteen tehty työ tai kehittää hanketta käyttäjien/osallistujien kannalta houkuttelevammaksi? Halutaanko vahvistaa näyttöpohjaa kulttuurihyvinvointialalla? Selkeä käsitys siitä, kenelle arviointi on tarkoitettu, auttaa päättämään, mitä arvioidaan, mitä resursseja arviointia varten varataan, onko tarkoituksena tehdä arviointi yhteistyössä muiden kanssa ja miten tuloksista kerrotaan.

Tässä vaiheessa on pohdittava muun muassa seuraavia kysymyksiä:

1. Mitä vaikutuksia hankkeella oli? Miksi?
2. Mitä vahvuuksia ja heikkouksia todettiin?
3. Mitä sellaista opittiin, josta kannattaa antaa tietoa tulevia hankkeita varten sekä laajemmin kulttuurihyvinvointialalla?

7.2 Miten tulokset esitellään ja miten niistä keskustellaan?

On tärkeää miettiä, miten tulokset esitellään ja miten niistä keskustellaan, sekä tarkastella toimintaa myös kriittisesti. Arviointiraportin ei pidä keskittyä pelkästään osallistujien vahvuuksiin ja hyötyihin, vaan on tarkasteltava myös haasteita ja opittuja asioita. Hanketta on esiteltävä monipuolisella tavalla: on esiteltävä useita näkemyksiä/näkökulmia, kerrottava onnistumisista, haasteista ja rajoitteista sekä annettava suosituksia tulevia hankkeita varten. Jos esimerkiksi raportoidaan kvalitatiiviseen aineistoon pohjaavia tietoja, osallistujilta ei pidä valita raporttiin ainoastaan sellaisia näkemyksiä, jotka näyttävät hankkeen myönteisessä valossa. On tärkeää nostaa esiin myös sitaatteja, joista ilmenee, miten muutokset voisivat parantaa hanketta/toimintaa tulevaisuudessa.

Esittämällä mahdollisimman tasapuolinen ja monipuolinen näkemys/kuvaus voidaan vahvistaa hankkeen uskottavuutta ja sen arviointia.

Tyypillinen arviointiraportti voi koostua seuraavista osista:

- johdanto
- hankkeen kuvaus
- hankkeen tavoitteet ja arvioinnin tavoitteet / arviointikysymykset
- arviointimenetelmä
- arvioinnin tulokset
- päätelmät/pohdinnat
- suositukset
- liitteet.

Raportin ei välttämättä tarvitse olla kirjallisessa muodossa. Hankkeesta saaduista tuloksista voidaan viestiä myös esimerkiksi videon tai animaation avulla.

Kirjallisessa raportissa voi olla myös kuvia, jotka havainnollistavat hanketta ja tehtyä arviointityötä. Kuvien ansiosta raportista voi tulla visuaalisesti houkuttelevampi ja kiinnostavampi lukijoille. On kuitenkin tärkeää varmistaa, että valokuvien ja taideteosten käyttöön on annettu pätevä suostumus ennen kuin niitä käytetään raportissa.

8. Tarkistuslista

Arvioinnin onnistuminen edellyttää huolellista valmistautumista. Oheisessa tarkistuslistassa esitellään arviointiprosessin tärkeimmät vaiheet sekä kysymyksiä, joita tulisi pohtia prosessin eri vaiheissa.

1. Ennen arvioinnin aloittamista

Ennen arvioinnin aloittamista on pohdittava seuraavaa:

- Miksi hankkeesta/toiminnasta tehdään arviointi? (Mihin halutaan vastaus?)
- Kuka pystyy parhaiten tekemään arvioinnin?
- Millainen kuvaus hankkeesta tai toiminnasta tarvitaan arviointia varten?
- Onko arvioijalla tarvittava osaaminen arvioinnin suorittamiseen?²
- Onko arviointia varten laadittu aikataulu?³
- Onko arviointia varten laadittu yksityiskohtainen budjetti?⁴
- Liittykö arvioinnin suorittamiseen eettisiä pohdintoja?
- Mitä tapahtuu, kun hankkeen arviointi on päättynyt?

2. Taustatietojen kerääminen

Tässä vaiheessa on tärkeää selvittää, millaista tietoa toiminnasta/aiheesta/kohderyhmästä on jo olemassa:

- Mitä tietoa on jo olemassa?
- Mitä menetelmiä on jo käytetty?
- Millaisia tuloksia on saatu?
- Onko mahdollista ottaa yhteyttä muihin, joilla on kokemusta vastaavanlaisesta arvioinnista?

3. Tavoitteiden selvittäminen

Tässä vaiheessa on tärkeää pohtia seuraavaa:

- Arvioinnin erityiset tavoitteet
- Mitä tutkitaan tai mitataan?
- Eettiset seikat
- Kuka vastaanottaa lopullisen raportin?

² Henkilöstö – onko arvioijalla kokemusta aiemmista arvioinneista ja tarvittavaa koulutusta? Suoriutuvatko kyseiset henkilöt tehtävästä?

³ Aikataulu – arviointia varten on laadittava ainakin aikataulu ja mielellään myös toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelmasta käy ilmi, mitä kukin tekee arvioinnin yhteydessä. Aikataulusta ilmenee, milloin eri vaiheiden ja tehtävien on oltava valmiit.

⁴ Talous (budjetti) – arviointia varten käytettävissä olevat varat vaikuttavat ratkaisevasti siihen, millaiset tavoitteet arvioinnille asetetaan. Nyrkkisääntö on, että hankkeen budjetista on varattava 5–10 prosenttia arviointia varten.

4. Arviointimenetelmän valinta

Menetelmää valittaessa on olennaista pohtia seuraavaa:

- Halutaanko saada laaja-alaista tietoa (kuinka monta, kuinka usein, kuinka paljon jne.)?
- Halutaanko saada syvällistä tietoa (miksi, miten jne.)?
- Käytettävissä olevat resurssit (aika, taloudelliset resurssit, asiantuntemus)
- Keitä toimintaan/hankkeeseen osallistujat ovat?

5. Tietojen kerääminen

Ennen tietojen keräämistä on tärkeää kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin:

- Ajankohdat
- Suostumuksen hankkiminen (tarvittaessa)
- Suora vai epäsuora yhteys vastaajiin
- Kieli ja kommunikaatio – ymmärtävätkö kaikki, mitä heiltä kysytään?
- Erityisen arkaluonteiset aiheet
- Etiikka – varmistetaan osallistujien anonymiteetti sekä se, ettei heille aiheudu tarpeetonta haittaa
- Kerättyjen tietojen säilyttäminen

6. Tietojen analysointi

Kerättyjen tietojen analysoinnin ja tulkinnan yhteydessä on pohdittava seuraavaa:

- Analyysityökalujen käyttö
- Teorioiden soveltaminen

7. Pohdinta

Tässä vaiheessa voidaan pohtia erilaisia toimintaan/hankkeeseen ja arviointiin liittyviä seikkoja:

- Voitaisiinko jotain tehdä toisin tai parantaa?
- Miten haasteet on ratkaistu?
- Millaisia kokemuksia osallistujilla oli?
- Oliko paikka / ajankohta / ryhmän kokoonpano optimaalinen?

8. Raportointi

Jos raportti laaditaan kirjallisena, sen tulee sisältää seuraavaa:

- Konteksti (sekä laajempi kulttuurihyvinvointikonteksti että erityinen konteksti)
- Tavoitteet (Mitä halutaan tehdä?)
- Menetelmät (Miten se tehtiin?)
- Tulokset (Mitä saatiin selville?)
- Analyysi (Aineiston/tulosten tulkinta, onko muuta näyttöä tulosten tueksi?)
- Päätelmät, pohdinnat, suositukset (Miten tuloksia voidaan hyödyntää tulevaisuudessa? Onko kulttuurihyvinvointialalla opittavaa niistä?)
- Yhteenveto (hyvin lyhyt yhteenveto pääkohdista, päätelmistä ja suosituksista)
- Viitteet
- Liitteet

9. Tiedon levittäminen

Monet raportit jäävät unohduksiin. Mieti, miten raportin sisältämää tietoa voidaan levittää eteenpäin:

- Voidaanko raportti julkaista verkossa? Miten varmistetaan raportin säilyminen ja löytyminen jatkossa verkosta?
- Miten raportti saa huomiota?
- Onko mahdollisilla yhteistyökumppaneilla paremmat mahdollisuudet levittää tietoa?
- Voiko raportin lähettää päättäjille / tuleville yhteistyökumppaneille huomion kiinnittämiseksi positiivisiin tuloksiin?

Viitteet

Burström, K., Sun, S., Gerdtham, U. G., Henriksson, M., Johannesson, M., Levin, L. Å. & Zethraeus, N. (2014). Swedish experience-based value sets for EQ-5D health states. *Quality of Life Research*, 23(2), 431–442.

Eskildsen, A., Dalgaard, V. L., Nielsen, K. J., Andersen, J. H., Zachariae, R., Olsen, L. R., ... & Christiansen, D. H. (2015). Cross-cultural adaptation and validation of the Danish consensus version of the 10-item Perceived Stress Scale. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 486–490.

Fancourt, D. & Poon, M. (2016). Validation of the Arts Observational Scale (ArtsObs) for the evaluation of performing arts activities in health care settings, *Arts & Health*, 8:2, 140–153.

Ghaziani, E., Krogh, A. G. & Lund, H. (2013). Developing a Danish version of the "Impact on Participation and Autonomy Questionnaire". *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 20(3), 190–200.

Haver, A., Akerjordet, K., Caputi, P., Furunes, T. & Magee, C. (2015). Measuring mental well-being: A validation of the short Warwick-Edinburgh mental well-being scale in Norwegian and Swedish. *Scandinavian Journal of Public Health*, 43(7), 721–727.

Karhula, M. E., Salminen, A. L., Hämäläinen, P. I., Ruutiainen, J., Era, P. & Tolvanen, A. (2017). Psychometric evaluation of the Finnish version of the impact on participation and autonomy questionnaire in persons with multiple sclerosis. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 24(6), 410–420.

Keyes, C. L. (2006). Mental health in adolescence: is America's youth flourishing? *American Journal of Orthopsychiatry*, 76, 395–402.

Koushede, V., Lasgaard, M., Hinrichsen, C., Meilstrup, C., Nielsen, L., Rayce, S. B. et al. (2019). Measuring mental well-being in Denmark: Validation of the original and short version of the Warwick-Edinburgh mental well-being scale (WEMWBS and SWEMWBS) and cross-cultural comparison across four European settings. *Psychiatry Research*, 271, 502–509.

Lund, M. L., Fisher, A. G., Lexell, J. & Bernspång, B. (2007). Impact on participation and autonomy questionnaire: internal scale validity of the Swedish version for use in people with spinal cord injury. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 39(2), 156–162.

Löve, J., Andersson, L., Moore, C.D. & Hensing, G. (2014). Psychometric analysis of the Swedish translation of the WHO well-being index. *Qual Life Res* 23, 293–297.

Nielsen, L., Hinrichsen, C., Santini, Z. I. & Koushede, V. (2017). Måling af mental sundhed. Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet.

Nordin, M. & Nordin, S. (2013). Psychometric evaluation and normative data of the Swedish version of the 10-item perceived stress scale. *Scandinavian Journal of Psychology*.

Obel, C., Heiervang, E., Rodriguez, A., Heyerdahl, S., Smedje, H., Sourander, A. et al. (2004). The strengths and difficulties questionnaire in the Nordic countries. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 13(2), ii32–ii39.

Ohinmaa A. & Sintonen H. Inconsistencies and modelling of the Finnish EuroQol (EQ-5D) preference values. In: Greiner W, Graf V, Schulenburg J-M et al. (eds), Plenary Meeting Hannover 1998, 1st-2nd October, Discussion Papers. Hannover: Uni-Verlag Witte; 1999: 57–74.

Psykiatrifonden (2014). Fremme af mental sundhed hos unge – Vejledning til trivselsmålingen WHO-5. Kööpenhamina: Psykiatrifonden.

Region Hovedstaden Psykiatri (2017). The WHO-5 website [Online]. Kööpenhamina: Psychiatric Center North Zealand, Psychiatric Research Unit. <https://www.psykiatri-regionh.dk/who-5/Pages/default.aspx>

Ringdal, R., Bradley Eilertsen, M. E., Bjørnsen, H. N., Espnes, G. A. & Moksnes, U.K. (2018). Validation of two versions of the Warwick-Edinburgh mental well-being scale among Norwegian adolescents. *Scandinavian Journal of Public Health*, 46(7), 718–725.

Smith, O.R.F., Alves, D.E., Knapstad, M., Haug, E. & Aarø, L. E. Measuring mental well-being in Norway: validation of the Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS). *BMC Psychiatry* 17, 182 (2017). <https://doi.org/10.1186/s12888-017-1343-x>

Sundhedsstyrelsen (2006). Vejviser til evaluering – Til projekterne under "Lighed i Sundhed". COWI for Sundhedsstyrelsen. https://www.sst.dk/da/udgivelser/2006/~/_media/598D876AD8D0476AB4BB306A-356F53AD.ashx

Sundhedsstyrelsen (2008). Fremme af mental sundhed – baggrund, begreb og determinanter. Lene Falgaard Eplov & Sigurd Lauridsen. https://www.sst.dk/da/udgivelser/2008/~/_media/D18225F86E194FCAA767C8F2FD80B374.ashx

Sørensen, I, Nielsen, L. & Christensen, A.I. (2017). Mental sundhed – Kortlægning af måleredskaber. Statens Institut for Folkesundhed, Tanska: Syddansk Universitet.

Topp, C.W., Østergaard, S.D., Søndergaard, S., Bech, P. (2015). The WHO-5 Well-Being Index: a systematic review of the literature. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 84 (3), 167–176.

Wittrup-Jensen, K. U., Lauridsen, J., Gudex, C. & Pedersen, K. M. (2009). Generation of a Danish TTO value set for EQ-5D health states. *Scandinavian Journal of Public Health*, 37(5), 459–466.

Østerås, B., Sigmundsson, H. & Haga, M. (2018). Psychometric Properties of the Perceived Stress Questionnaire (PSQ) in 15–16 Years Old Norwegian Adolescents. *Frontiers in psychology*, 9, 1850.

Kirjallisuutta, arviointioppaita ja englanninkielisiä verkkosivustoja

Daykin, N., Attwood, M. & Willis, J. (2013). Supporting arts and health evaluation: Report of a UK Knowledge Transfer Partnership. *Journal of Applied Arts & Health*, 4 (2): 179–190.

Daykin, N. & Stickley, T. (2015). The role of Qualitative Research in Arts and Health. Teoksessa: Stephen Clift & Paul Camic (red), *Oxford Textbook of Arts, Health and Well-being*. Oxford University Press.

Munn-Giddings, C. & Bungay, H. (2017). At påvise værdien af kunst og kultur i sundhedspleje: En pluralistic tilgang til opbygningen af en evidensbase. Teoksessa: Anita Jensen (red), *Kultur og sundhed – en antologi*. Turbine Akademisk.

Tsirir, G., Pavlicevic, M. & Farrant, C. (2014). *A Guide to Evaluation for Arts Therapists and Arts & Health Practitioners*. Jessica Kingsley Publishers.

Tutkijoiden ja Ison-Britannian kansanterveysviranomaisten yhteistyössä kehittämä arviointikehys: Arts for health and wellbeing. An evaluation framework. Public Health England. 2016. Daykin, N & Joss, T.

Seuraava verkkosivusto keskittyy erilaisiin hyvinvointia koskeviin näkökulmiin, ja sieltä löytyy inspiraatiota oman kyselylomakkeen kehittämiseen:
<https://whatworkswellbeing.org/>

Seuraavalla verkkosivustolla on tietoa kulttuurihyvinvointialan arvioinnista sekä ladattavaa materiaalia, esimerkkejä ja linkkejä muihin arviointiresursseihin:
<http://creativeandcredible.co.uk/>

Seuraavalla verkkosivustolla on esimerkkejä arviointioppaista ja välineistä alan arviointiin: <http://www.ascevaluation.ca/course.aspx?type=toolkits#Existing>

LIITE 1: Esimerkkejä kvalitatiivisista menetelmistä

Menetelmä	Kuvaus	Mihin soveltuu
Yksilöhaastattelu	<p>Yksilöhaastattelu on hyödyllinen, jos aihe on arkaluonteinen. Yksilöhaastattelu on sopiva menetelmä myös silloin, jos haastatteluilla halutaan hankkia faktatietoa.</p> <p>Haastattelujen määrä voi vaihdella sen mukaan, mistä tutkimuksessa on kyse. Yleensä tarvitaan vähintään 8-10 haastattelua, jos halutaan tehdä perusteellinen, pelkästään haastatteluun perustuva tutkimus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Henkilön historian selvittäminen • Arkaluonteisten aiheiden käsittely • Syvällisen käsityksen saaminen itse koetuista vaikutuksista
Fokusryhmähaastattelu	<p>Fokusryhmähaastattelu on erityinen ryhmähaastattelumuoto. Haastateltavien välillä on yleensä runsaasti vuorovaikutusta, ja haastattelu keskittyy haastattelijan päättämään aiheeseen.</p> <p>Fokusryhmähaastattelun tavoitteena voi olla tuottaa käyttäytymistä koskevaa tietoa esimerkiksi osallistujaryhmän kertomusten, arviointien ja kokemusten pohjalta. Haastattelussa saadaan tietoa siitä, mistä osallistujaryhmä on yhtä mieltä (tai eri mieltä) tiettyä aihetta käsiteltäessä.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Osallistujien kokemusten esiin tuominen ja toisten inspiointi • Erityisen aiheen eri ulottuvuuksien tarkastelu • Suuren tietomäärän kerääminen lyhyessä ajassa
Havainnointi	<p>Havainnointimenetelmä perustuu tietyn ilmiön havainnointiin kentällä. Menetelmää voidaan käyttää yksinään, mutta se sopii hyvin käytettäväksi myös yhdessä muiden menetelmien (esimerkiksi haastattelu tai kyselylomake) kanssa, sillä tietojen keruu useilla menetelmillä voi antaa vivahteikkaamman kuvan asiasta. Havainnointimenetelmän tavoitteena on tutkia, millainen jokin ilmiö on tai mistä henkilöiden käyttäytyminen johtuu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Jonkin ilmiön tai henkilöiden käyttäytymisen syyn tutkiminen
Eri tieteenalojen/alojen välinen dialogitapaaminen	<p>Dialogitapaamisen tarkoituksena on saada esimerkiksi eri aloilla työskenteleviä henkilöitä käymään suhteellisen jäsennettyä vuoropuhelua valitusta aiheesta ja esittämään mahdollisia ratkaisuehdotuksia ja toimintasuunnitelmia vuoropuhelun pohjalta.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Valittua aihetta koskeva, suhteellisen jäsennetty vuoropuhelu esimerkiksi eri aloilla työskentelevien henkilöiden välillä • Vuoropuhelumuoto "pakottaa" osallistujat kuuntelemaan toisella alalla saatuja kokemuksia
Tapaustutkimus	<p>Tapaustutkimuksessa tutkitaan ja analysoidaan tiettyä yksittäistä asiaa tai yksilöä, esimerkiksi yksittäistä osallistujaryhmää, aktiviteettia tai toimintaympäristöä. Tapaustutkimuksessa ei pyritä edustavuuteen, vaan yksittäinen tapaus valitaan sen erityisen kiinnostavuuden perusteella. Saadaanko esimerkiksi tavanomaista enemmän tietoa, jos tutkitaan tarkemmin erityisiä tapauksia?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tiedon hankkiminen jostain "erityisestä" • Tiettyyn asiaan keskittyminen

LIITE 2: Esimerkkejä kvantitatiivisista menetelmistä

Kyselylomake	<p>Useimmissa kyselytutkimuksissa käytetään kyselylomakkeita, jotka vastaajat täyttävät itse verkossa tai paperimuodossa. Verkkokyselylomakkeilla on helppo hankkia tietoa sadoilta vastaajilta esimerkiksi sosiaalisessa mediassa olevien linkkien kautta. Tiedon hallinnoimisessa ja analysoimisessa voidaan käyttää apuna analysointiohjelmiä.</p> <p>Kyselytutkimusten avulla voidaan tutkia tiettyä asiaa tai niitä voidaan käyttää eksploratiivisesti sellaisten asioiden selvittämiseen, joita ei ole aiemmin tutkittu. Kyselylomaketutkimusten tulokset ovat usein luotettavia, koska vastaajien määrä on suuri ja kaikkia vastaajia kohdellaan täsmälleen samalla tavalla.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Nopeiden tutkimusten suorittaminen (tietoa saadaan kuitenkin rajallisesti)
Mittaukset	<p>Nimensä mukaisesti mittaus tarkoittaa jonkin vaikutusten mittaamista. Jos halutaan mitata jonkin toimenpiteen tai intervention vaikutuksia, voidaan suorittaa mittaus ennen sen toteuttamista ja uudelleen sen jälkeen. Ennen ja jälkeen suoritettujen mittausten eron oletetaan ilmaisevan, millainen vaikutus toimella oli osallistujien mielestä.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Kulttuurihyvinvointitoiminnan ennen ja jälkeen -vaikutusten ymmärtäminen
Havainnointi	<p>Kvantitatiivinen havainnointi on numeroihin tai mittauksiin keskittyvää objektiivista tiedonkeruuta, ja sen tulokset perustuvat tilastoihin ja numeerisiin analyyseihin. Havaintoja tehdään kaikesta, mitä voidaan mitata, esimerkiksi muotojen, kokojen, värien, määrien ja lukujen eroista. Kvantitatiivisen havainnoinnin edellytyksenä on osallistujien tai aiheiden suuri määrä. Se lisää havaintojen vakuuttavuutta, parantaa arviointitulosten luotettavuutta ja mahdollistaa yleisen tilastollisen analyysin tekemistä populaatiosta, kun kaikki tiedot on kerätty.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Määrien eroihin keskittyvä objektiivinen tiedonkeruuprosessi• Suuri osallistujamäärä

LIITE 3: Esimerkkejä monimenetelmällisyydestä

Menetelmä	Kuvaus	Mihin soveltuu
<p>Kvantitatiivinen: Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (S)WEMWBS</p> <p>Kvalitatiivinen: yksilöhaastattelut</p>	<p>(S)WEMWBS-lomaketta käytetään osallistujien hyvinvoinnin mittaamiseen ennen hanketta ja sen jälkeen.</p> <p>Haastattelujen tarkoituksena on ymmärtää syvällisemmin osallistujien kokemuksia. Kvalitatiivista ja kvantitatiivista tietoa voidaan yhdistää eri tavoin.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Käsityksen saaminen kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikutuksista hyvinvointiin sekä hyvän yleiskuvan saaminen muista osallistujien kokemuksiin liittyvistä parametreista.
<p>Kvantitatiivinen: osallistuva havainnointi</p> <p>Kvalitatiivinen: fokusryhmähaastattelu</p>	<p>Osallistuvaa havainnointia voidaan käyttää ryhmädynamiikan havainnointiin.</p> <p>Kvalitatiivisen fokusryhmähaastattelun tarkoituksena on saada yleiskuva osallistujien kokemuksista ryhmässä.</p> <p>Kvalitatiivista ja kvantitatiivista tietoa voidaan yhdistää eri tavoin.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteisyyden kokemuksen kuvaaminen ja tutkiminen kulttuurihyvinvointihankkeissa. • Tiedon kerääminen erityisissä puitteissa tai tietyssä toimintaympäristössä, kun osallistujilta voi olla vaikea saada suoraa palautetta.

LIITE 4: Esimerkkejä taidelähtöisistä menetelmistä

Menetelmä	Kuvaus	Mihin soveltuu
Photovoice	<p>Photovoice on todellisuuden arviointiin, dokumentointiin ja pohtimiseen käytettävä kvalitatiivinen menetelmä. Kyseessä on joustava prosessi, jota käytetään usein yhteiskuntakehityksen ja kansanterveyden aloilla.</p> <p>Osallistujia pyydetään ilmaisemaan näkemyksensä ottamalla teemoihin keskittyviä valokuvia. Teemana voi olla sairaus, mielenterveys, hyvinvointi tai jokin muu.</p> <p>Valokuvia tulkitaan yhdessä keskustelemalla niistä sekä pienissä että suurissa ryhmissä. Lisäksi voidaan tehdä kertomuksia, joiden avulla selostetaan, miten valokuvat tuovat esiin tiettyjä teemoja.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kaikenlaisten ryhmien osallistuminen iästä, asemasta, kielestä, sukupuolesta, rodusta, vammaisuudesta jne. riippumatta
Piirtäminen/ maalaaminen	<p>Visuaalisia menetelmiä voidaan käyttää ennen hanketta ja sen jälkeen, ja ne voivat olla ryhmäpohjaisia (seinämaalaukset) tai yksittäisiin teoksiin perustuvia. Prosessi voi olla jäsennetty, jolloin osallistujia pyydetään vastaamaan kysymykseen visuaalisesti. Prosessi voi myös olla avoin, jolloin osallistujien tehtävänä on kertoa näkemyksensä materiaalin ja luovan prosessin avulla.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Osallistujat, joilla on suulliseen kielitaitoon tai ilmaisuun liittyviä haasteita, sekä lapset • Luovan arviointi-prosessin kehittäminen
Runot	<p>Tuloksia voidaan esitellä runomuodossa, jos halutaan kertoa osallistujien kokemuksista elävällä tavalla tai tarkastella puitteita, joissa hanke on toteutettu. Runojen kirjoittaminen voi olla osa raportointiprosessia, mutta niitä voidaan kirjoittaa myös tiedonkeruun yhteydessä. Sen jälkeen ne analysoidaan ja raportoidaan muina tietoina.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjoitettuun kieleen keskittynyt hanke
Teatteri/ draama	<p>Arviointituloksista voidaan kertoa teatterin/draaman avulla monin eri tavoin. Yksi niistä on roolipelityöpajat.</p> <p>Fasilitaattori esittelee arviointitulokset, ja osallistujat kehittävät niiden sekä hankkeesta saamiensa kokemusten pohjalta lyhyitä näyttämökohtauksia. Ne ovat dynaamisia, koska osallistujat voivat vaihdella rooleja. Fasilitaattori esittää sen jälkeen kysymyksiä ja johtaa keskustelua.</p> <p>Jos kulttuurihyvinvointihanke on ollut teatterilähtöinen, myös tuote eli teatteriesitys voi olla osa arviointia.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teatteri-/ draamaprosesseihin keskittynyt hanke
Musiikki	<p>Arviointituloksista voidaan kertoa tai niihin voidaan syventyä musiikin avulla monin eri tavoin. Yksi niistä on musiikin improvisointiin, musiikin kuunteluun tai laulujen kirjoittamiseen perustuva työpaja.</p> <p>Sopiva fasilitaattori esittelee arviointitulokset, ja osallistujat kirjoittavat yhdessä laulun fasilitaattorin avustuksella ja/tai improvisoivat yhdessä soittimilla tai käyttävät ääntään arviointitulosten herättämien vaikutelmien ja/tai hankkeesta saamiensa kokemusten pohjalta. Fasilitaattori esittää sen jälkeen kysymyksiä ja johtaa keskustelua.</p> <p>Jos kulttuurihyvinvointihanke on ollut musiikkilähtöinen, myös mahdolliset laulut, konsertit tai improvisaatiot voivat olla osa arviointia. Osallistujia opastetaan silloin kuuntelemaan ja pohtimaan tuloksia yhdessä.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hanke, jonka aiheena on musiikin vaikutukset ihmisiin